

דו"חות סבא"א כוללים בעיקר חדשות רעות

מאת ד"ר עודד סלע

מבט מבס"א מס' 2,091, 8 ביולי 2021

תקציר: דו"חות סבא"א האחרונים על איראן מלמדים על הסלמה נמשכת במגוון פעילויות אסורות על-פי הסכם JCPOA-, כולל צבירת אורניום מועשר בכמויות החורגות במכפלות מהמותרות בהסכם, ורמות העשרה הולכות ועולות. יתרה מכך, סבא"א מתלוננת על מכשולים הולכים וגוברים שמערימה איראן על יכולת פקחיה לבצע את עבודת הפיקוח, ולפיכך שחיקה הולכת וגוברת ביכולתם לברר את פרטי הפעילות האיראנית ולדווח עליה.

ב-9 ביוני פרסמה סבא"א סדרת דיווחים ודו"חות של המזכ"ל מהחודשים אפריל-מאי 2021. רובם כוללים הודעות קצרות בלבד או דיווחים לגבי השימוש הגובר והולך של איראן בצנטריפוגות מדגמים מתקדמים יותר מאשר דגם ה-IR-1 המותר ב-JCPOA, ועובדת ההעשרה לרמות גבוהות ועולות תוך הפרה בוטה של ה-JCPOA המתיר העשרה עד לרמה של 3.67%. הדו"ח החשוב הוא הדו"ח הרבעוני המפורט מיום 31 במאי, המפרט את כל מגוון הפעילות האיראנית בתחום העשרת אורניום ונוגע בכל קשת הפעילות הגרעינית האיראנית מלבדו, כמקובל.

הדו"ח מצביע על כך שההעשרה במפעל החרושתית התת-קרקעי בנתנז (FEP – Fuel Enrichment Plant) הצטמצמה לכדי מחצית בערך, כנראה בעקבות "התאונה"/"תקלה" שהתרחשה במקום בראשית אפריל. יתר הפעילויות האיראניות מדאיגות. המלאי האיראני העדכני של אורניום מועשר לרמה של 5% הוא כ-1,800 קילוגרם, כשש פעמים הכמות המותרת של 300 קילוגרם מועשר לדרגה של 3.67% לכל היותר על-פי ה-JCPOA. בנוסף, יש כ-1,300 קילוגרם של אורניום מועשר לרמה של 2%, דבר שעל פניו אין לו משמעות רבה מלבד העובדה שזה מביא את סך מלאי האורניום המועשר שבידי איראן לכ-3,200 קילוגרם, יותר מפי עשרה מהמותר ב-JCPOA. עם זאת, הכמות של 1,800 קילוגרם אורניום מועשר לרמה של 5% היא רק כשישית מהמלאי שהיה ברשות איראן ערב הסכם ה-JCPOA בשנת 2015. החדשות הרעות ביחס למפעל החרושתית בנתנז הן המשך ההתקנה וההפעלה של צנטריפוגות מדגמים מתקדמים, IR-2m ו-IR-4, שאינן מותרות לשימוש לצורך העשרת אורניום במהלך עשר השנים הראשונות ליישום ה-JCPOA, כלומר עד שנת 2026.

עוד חדשות מעורבות, אך בעיקר רעות, מגיעות ממפעל הפיילוט העל-קרקעי בנתנו עושים האיראנים שימוש בצנטריפוגות מתקדמות מדגם IR-4 ו-IR-6 (האסורות לשימוש לשם כך ב-JCPOA, למעט לצרכי מו"פ) להעשרת אורניום לרמה של 60%. הכמות שהועשרה לרמה זו עד כה קטנה, כשני קילוגרמים בלבד, ואינה בשלב זה בעלת משמעות כשלעצמה. נראה כי מהלך זה ננקט, לפחות בשלב ראשוני זה, כצעד מתריס לאחר החבלה במפעל החרושת ועל מנת להגביר את הלחץ על ממשל ביידן במשא ומתן המתמשך כך שיזדרזו להיכנע לדרישות איראן לפני שהמצב מחמיר. רף 60% מתקרב לאורניום ברמת העשרה גבוהה (HEU – Highly Enriched Uranium) הדרוש לנשק גרעיני, ולכן הדבר מהווה תמרור אזהרה מדאיג להמשך.

מתקן פורדו, הממוקם בתוככי הר במתחם צבאי של משמרות המהפכה (משה"מ), ממשיך לייצר אורניום ברמת העשרה של 20% (וגם של 5%). עפ"י הדו"ח, איראן צברה כ-60 קילוגרמים של אורניום מועשר לרמה של 20%. זו כמות המהווה כחמישית מהכמות שעמדה לרשות איראן ערב הסכם הביניים של אוקטובר 2013, ה-JPOA – Joint Plan of Action, שבו התחייבה טהראן להפסיק את ההעשרה לרמה של 20% ולהתפרק מהמלאי שהיה ברשותה – דבר שאיראן ביצעה בחודשים העוקבים כשהפסיקה את ההעשרה לרמה זו וסילקה את המלאי שהיה ברשותה, תוך שימוש במחציתו לייצור לוחות דלק גרעיני לכור המחקר בטהראן ודילול המחצית האחרת לתחמוצות אורניום טבעי. הגידול הנוכחי במלאי אורניום מועשר לרמה של 20% הוא משמעותי כאבן דרך בדרכה של איראן להעשרה ברמה גבוהה לנשק גרעיני. יש לציין שהמתקן בפורדו הותר ב-JCPOA להמשיך ולהתקיים, בכפוף להבנה ולהתחייבות שלא ישמש עוד להעשרת אורניום, וכי צנטריפוגות ה-IR-1 המועטות שנותרו בו ישמשו רק לצרכים אזרחיים בסיוע רוסיה. כעת המתקן, או ליתר דיוק המפעל, מעשיר אורניום, דבר האסור על-פי ההסכם, לרמה של 20% האסורה בהסכם, באמצעות צנטריפוגות מתקדמות האסורות לשימוש זה עפ"י ההסכם. העובדה כי ב-JCPOA הותר לפורדו להמשיך להתקיים, והוא לא נסגר ופורק, אומרת דרשני – ברור עתה מדוע איראן עמדה על השארתו כחלק בלתי נפרד מההסכם.

היבט מדאיג נוסף בדו"ח הנוכחי של סבא"א הוא נרטיב התסכול והתלונות ביחס להפרעות מצד איראן לביצוע התקין של עבודת הפקחים, עד כדי חתירה תחת אמינותה, שקיפותה ונגישותה; בנוסף מתחמקת איראן ממתן תשובות מספקות לגבי אתרים חשודים – תלונות על כך היו גם בדו"חות העיתיים הקודמים, אך עתה הקשיים מתרחבים לאתרים נוספים, כולל כאלה שעד כה היו נגישים לפקחים. המגבלות על הפיקוח הקיים על מתקני ההעשרה המוכרים מביאות לכך שסבא"א נאלצת להעריך את מלאי האורניום המועשר שבידי איראן, אם כי הדו"ח מדגיש שבשלב הנוכחי אומדנים אלה אמינים ביחס לאימות שהפקחים עושים (אך רומז שבעתיד ייתכן שהאומדנים לא יהיו עוד אמינים). בשלושת החודשים האחרונים הגבילה איראן עוד ועוד את נגישות פקחי סבא"א, ומה שנותר פג ב-24 ביוני. לאחר מועד זה נשחקה יכולת הפיקוח של סבא"א עד כדי הפיכתה לחסרת ערך; עדיין קיימת בסבא"א תקווה שניתן יהיה להגיע עם איראן להסכמה על המשך הפיקוח והנגישות, במקביל להמשך המשא ומתן לחידוש דבקותה של איראן ב-JCPOA.

לא ברור מה תהיה עמדת הממשל העקב בחירתו לנשיאות של אברהים ראיסי הקיצוני, הצפוי להיצמד לקו של המנהיג העליון, משמרות המהפכה, והפלגים הקיצוניים במשטר. יהיה מעניין לראות אם רוסיה והשותפות האירופיות ב-JCPOA תוכלנה להשפיע על טהראן לכל הפחות להמשיך ולאפשר לסבא"א גישה ופיקוח על המרכיבים המרכזיים בתוכניתה הגרעינית, כמו מפעלי ההעשרה. ראיסי יחל את כהונתו ב-3 באוגוסט ונותר פרק זמן להמשך המשא ומתן עם הצוות האיראני הנוכחי בשלל הנושאים שעל הפרק.

בשורה התחתונה, השאלה היא מה המרחק של איראן מהיכולת לייצר פצצה גרעינית ראשונה. על-פי מכון ISIS בושינגטון, בתרחיש הגרוע ביותר הזמן הדרוש לאיראן לייצר אורניום מועשר בכמות שתספיק לפצצה ראשונה נע בין חודשיים לשלושה מרגע שיוחלט על כך – המכון מציין כי אלמלא החבלה שהתרחשה במפעל בנתנז בראשית אפריל הערכה זאת היתה עומדת על פחות מחודשיים. אך המכון מדגיש שזו הערכה של המקרה הגרוע, ומציין שמרבית ההערכות הן שיידרש לאיראנים זמן רב יותר. בכל זאת, אם איראן לא תשוב לציית ל-JCPOA, ואם לא יתרחשו "אירועים" אחרים שיאטו את פעילותה, תתקדם טהראן באופן מדאיג ובקצב מהיר באופן יחסי ליכולת יצור של אורניום מועשר בדרגה של 90% העלול לשמש בנשק גרעיני. החודשים הקרובים צפויים, אם כן, להביא סדרת משברים שבהם ממשל ביידן, ממשלת ישראל החדשה, מנהיגי מדינות אירופיות מובילות, ואולי אף שחקנים אזוריים או בינלאומיים, יהיו מושקעים, בלשון המעטה, בניסיונות להתמודד עם האתגר.

* ד"ר עודד ברוש הוא חוקר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים ועמית מחקר בכיר במכון למדיניות ואסטרטגיה במרכז הבינתחומי הרצליה.